

VONKENREGEN

Hauke Friederichs

Vonkenregen

Augustus 1939. De zomer voor de oorlog begon

Vertaald door Kris Lauwerys en Isabelle Schoepen

2020

THOMAS RAP

AMSTERDAM

De vertalers ontvingen voor dit boek een projectbeurs
van Literatuur Vlaanderen

De vertalers maakten voor het citaat uit Hitlers *Mijn strijd* op p. 77
dankbaar gebruik van de vertaling van
Mario Molegraaf, Prometheus, 2018.

Copyright Aufbau Verlag GmbH & Co. © KG, Berlin 2019

Copyright Nederlandse vertaling © 2020 Kris Lauwerys

en Isabelle Schoepen

Oorspronkelijke titel *Funkenflug*

Oorspronkelijke uitgever Aufbau, Berlijn

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie FPG/Hulton Archive/Getty Images

Vormgeving binnenwerk Peter Verwey

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 004 0666 7

NUR 321

thomasrap.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen.
Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

INHOUD

- I Proloog: Vonkenregen 7
- II Zomerslaap 13
- III Brandstichters 91
- IV Va-banque 141
- V Opmars 183
- VI Sensatie 223
- VII Kentering 277
- VIII Aan de afgrond 323
- IX Wereldbrand 351
- X Epiloog 377

Dank 383

Illustraties 385

Verklarende woordenlijst 401

Beknopte bibliografie 403

Illustratieverantwoording 419

Register 421

I PROLOOG: VONKENREGEN

In Europa kennen de kranten en radio-uitzendingen in de zomerdagen van 1939 vooral één thema: het Duits-Poolse conflict over Danzig. Journalisten uit beide landen overtreffen elkaar met overspannen beschrijvingen van provocaties van de andere partij. Ze brengen verslag uit van mishandelingen, aanvallen en grenschendingen. Ze blazen bijkomstigheden op tot ernstige conflicten, verspreiden halve waarheden of produceren meteen *fake news*. Dit gif werkt onmiddellijk. De regeringen in Berlijn en Warschau dreigen met gevolgen, stellen troepen op in grensgebieden, gaan op zoek naar bondgenoten.

Danzig, de twistappel van Duitsland en Polen, heeft in de loop van zijn geschiedenis veel heersers gekend. De laatsten waren de Pruisen, tussen 1815 en 1919, en sinds 1871 maakt de stad deel uit van het Duitse keizerrijk. Meer dan negentig procent van de ongeveer 400.000 inwoners van het Danzigse staatsgebied spreekt hoofdzakelijk Duits en voelt zich Duits. In het Verdrag van Versailles, dat de Eerste Wereldoorlog formeel beëindigde, werd de oude handelsstad in 1919 een ‘Vrije Stad’ en kwam die onder bescherming te staan van de Volkenbond— een supranationale organisatie, waar Italië, Duitsland en Japan later echter zijn uitgestapt.

De vrijstaat omvat Hanzestad en omgeving, inclusief de delta en de monding van de Weichsel. Volgens het Verdrag van Versailles kreeg Polen vrije toegang tot de haven van Danzig en ook een doorgang naar de Oostzee. Deze 'Poolse Corridor' zal tot augustus 1939 Oost- en West-Pruisen van elkaar scheiden en een wig slaan in het Duitse grondgebied.

De regering in Warschau ziet in de kwestie-Danzig een 'graadmeter voor de stabiliteit van de Duits-Poolse betrekkingen'. Zowel maarschalk Edward Rydz-Śmigły, de bevelhebber van het leger en de sterke man in Polen, als minister van Buitenlandse Zaken Józef Beck wil onder geen beding afstand doen van de stad. Dat is voor hen een kwestie van nationaal prestige. En ze zijn ervan overtuigd dat ze aan het gedrag van de nationaalsocialisten kunnen aflezen wat de Duitse vriendschapsverklaringen van de afgelopen jaren echt waard zijn: Polen en Duitsland als bondgenoten, als partners? Dat soort uitspraken uit Berlijn zijn verleden tijd.

Want Adolf Hitler, rijkskanselier en Führer, hamert er sinds het voorjaar op dat Danzig weer Duits moet worden. Hij wil de stad met zijn 'Groot-Duitsland' verenigen. Dat heeft hij het afgelopen jaar ook met het Sudetenland en Oostenrijk gedaan, net zoals hij in maart Bohemen en Moravië en het Litouwse Memelland heeft ingelijfd.

De Britten en Fransen slaan de ontwikkelingen in Midden-Europa bezorgd gade. Politici en publicisten daar worden steeds nerveuzer. Winston Churchill, op dat moment een invloedrijke conservatief in het Britse Lagerhuis, waarschuwt al maanden voor de Duitse agressieve houding tegen Polen. Andere Britten willen geen oorlog riskeren vanwege een vreemde stad ergens in het oos-

ten: ‘Why die for Danzig?’ is hun motto. En ook in Frankrijk pleiten velen voor vrede, niet omdat ze pacifisten zijn, maar omdat ze hun eigen soldaten niet willen opofferen voor andere naties. Al in mei 1939 heeft Marcel Déat, een rechtse Franse politicus, ‘Sterven voor Danzig?’ als titel gebruikt voor een bekend en veelbesproken strijdschrift. Zijn niet mis te verstane antwoord: ‘Nee!’

Een crisis tussen Duitsland en Polen? Menig specialist buitenlandse politiek is verrast. Een jaar geleden nog ijverde het naziregime voor goede betrekkingen met het buurland. Hitler had Polen als bondgenoot in de oorlog tegen de Sovjet-Unie gepland. In 1934 hadden beide landen een niet-aanvalsverdrag ondertekend. Hermann Göring bepleitte daarna bij Poolse gesprekspartners een bondgenootschap tegen Moskou. De Duitsers wilden samen met de Polen de Sovjet-Unie aanvallen. Hoe ze de buit zouden verdelen hadden Hitler en Göring ook al beslist: Oekraïne was voor Polen, de overige lebensraum in het oosten was voor de nationaalsocialisten, die daar een koloniaal rijk wilden uitbouwen. Ze spoorden Polen er herhaaldelijk toe aan zich aan te sluiten bij het Anti-Kominternpact. Dat was een alliantie die Duitsland samen met Japan tegen de Sovjets had gesloten. Polen weigerde. In de zomer van 1938 lokte Göring de Polen opnieuw met de vruchtbare bodem van Oekraïne. Maar de regering in Warschau wilde geen oorlog tegen de USSR riskeren en vond het aanbod van de buurman in het westen verdacht.

In oktober stelde de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Joachim von Ribbentrop de Poolse ambassadeur een ‘algemene oplossing voor alle mogelijke wrijvingen tussen Duitsland en Polen’ voor. De Vrije Stad Danzig moest bij Duitsland worden ingelijfd. De regering in Berlijn zou dan een extraterritoriale spoor-

lijn- en snelwegverbinding aanleggen door de Poolse Corridor. Als tegenprestatie bood Ribbentrop aan om de Poolse grenzen te respecteren en het niet-aanvalsverdrag van 1934 met 25 jaar te verlengen.

Het was vergeefse moeite. De Poolse minister van Buitenlandse Zaken Józef Beck bezocht in januari Hitler in zijn Berghof op de Obersalzberg, maar die wijzigde zijn standpunt niet.

Daarop besloot Hitler met Polen op dezelfde manier te werk te gaan als met Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije: murw slaan en inlijven. Op 25 maart 1939 beval hij de strijdkrachten een aanval op Polen te plannen. Hij zei nog niet dat hij van zins was om de 'Poolse kwestie' op te lossen. Maar de militairen moesten zich er alvast over buigen. Als het tot een conflict zou komen, moest Polen 'zodanig vernietigd worden dat er de komende decennia als politieke factor' geen rekening meer mee hoefde te worden gehouden.

Amper een dag na deze uitspraak verklaarde de Poolse minister van Buitenlandse Zaken dat zijn land een oplossing van de kwestie-Danzig op basis van de Duitse voorstellen afwees. En kort daarna sprak hij tegenover de Duitse gezant in Warschau klare taal. Beck dreigde ermee dat een poging van Duitse zijde om de status van Danzig te veranderen een *casus belli* zou betekenen. Op dat moment wist hij al dat zijn land in een eventuele oorlog niet alleen zou hoeven te strijden. De regeringen in Londen en Parijs waren bereid Polen een veiligheidsgarantie te bieden. Op 31 maart verkondigde de Britse premier Arthur Neville Chamberlain in een rede voor het parlement dat Engeland in geval van een bedreiging het bestaan van Polen zou beschermen en de soevereiniteit van het land zou verdedigen. Daarmee was het land definitief een conflictzone geworden.

Op 3 april gaf Hitler eindelijk de opdracht de oorlog met Polen concreet voor te bereiden. Kort daarna specificeerde hij drie scenario's voor de mogelijke aanval. Ten eerste: de 'beveiliging van de grenzen van het Duitse Rijk en bescherming tegen onverwachte luchtaanvallen' in het geval dat de strijdkrachten van het buurland als eerste zouden aanvallen. Ten tweede: de 'inbezitting van Danzig', als kleine oplossing voor het conflict. En ten derde: de 'Fall Weiß', de grote aanval op Polen. Die laatste optie kon volgens hem noodzakelijk worden als Polen een 'dreigende houding' aannam; dan zou een 'definitieve afrekening' nodig zijn. Op 28 april zei Hitler het niet-aanvalsverdrag met Polen op. Vanaf dat moment wordt de toon tussen de regeringen steeds harder.

Danzig, zo zegt de Britse premier Chamberlain, is 'vandaag de dag het gevarenpunt van Europa'. De stad zou volgens hem een tweede Sarajevo kunnen worden. Vijfentwintig jaar nadat een aanslag in die stad de Eerste Wereldoorlog had uitgelokt, zijn nu overal ter wereld de ogen op Danzig gericht. Chamberlain is een man van de vrede. Hij gelooft niet dat een mens met gezond verstand doelbewust een nieuwe wereldbrand zou veroorzaken, zelfs Adolf Hitler niet. Anderzijds maakt het nationaalsocialistische Duitsland een onvoorspelbare indruk. En het blijft groeien, bezet vreemde landen en regio's, breidt zijn leger uit en bewapent zich.

II ZOMERSLAAP

1 AUGUSTUS 1939, DINSDAG

Er wordt dezer dagen veel gemarcheerd in Duitsland.

Het land oefent weer voor een nieuwe oorlog.

– *Der Aufbau*, exilkrant uit New York

1 augustus 1914-1 augustus 1939

De wereld heeft het weer over de oorlog – Komt er oorlog?

– *Der Angriff*, krant van het Deutsche Arbeitsfront, Berlijn

Overal in Europa genieten de mensen dezer dagen van een prachtige zomer – jammer genoeg vormt het Nederlandse Noordwijk aan Zee een uitzondering. Katia en Thomas Mann zijn niet bijster enthousiast over het vakantieweer hier. Het waait vaak zo hard dat strandwandelingen moeten worden geschrapt. Het echtpaar is sinds 16 juni te gast in de bekende badplaats. Katia Mann heeft hier op 24 juli haar zesenvijftigste verjaardag gevierd. Ook die dag, nu een week geleden, was het somber, kil en regenachtig weer.

Haar man heeft het in Nederland niet naar zijn zin. De dagen zijn koud en nat – om nog maar te zwijgen van de nachten! Ijskoud. De schrijver wikkelt zich in drie wollen dekens. Noordwijk staat bekend om zijn wisselvallige klimaat. En Thomas Mann lijdt dezer dagen ook onder het politieke klimaat: hij slaapt slecht,

wordt geplaagd door chronische vermoeidheid. En dan zijn er ook nog de luide muziek en de rumoerige gasten, die zijn middagdutje op het terras verstoren. Wat een ellende.

Maar de zuidwesterstorm is eindelijk wat afgezwakt. De zon priemt door de wolken. Katia en haar man, de wereldberoemde schrijver, kunnen nog eens over de dijk flaneren. Geen regen of storm die hen tegenhoudt. De aanblik van de kolkende zee maakt een diepe indruk op hen.

Thomas Mann werkt veel, hij schrijft aan zijn roman *Lotte in Weimar*, leest, dicteert. Katia Mann schrijft brieven, correspondeert met haar zes kinderen, die over de halve aardbol uitgewaaid zijn. Ze communiceert met haar drie zonen en haar drie dochters in een taal die voor buitenstaanders zo goed als onverstaanbaar is. Ze bedenken koosnaampjes voor elkaar en voor de andere familieleden. Ironie, spot en liefdevolle vermaningen wisselen elkaar af. Katia Mann noemt haar man soms een 'ree-achtig schepsel van een grote zachtheid'.

Thomas Mann mag dan wel het intellectuele hoofd van het gezin zijn, de teruggetrokken Toveraar, het is Katia die alles bij elkaar houdt. Zij heeft voor haar gezin haar studies wis- en natuurkunde opgegeven, stelt zichzelf telkens weer in dienst van de carrière van haar echtgenoot, steunt hem zo goed ze kan, zorgt ervoor dat hij zich goed voelt en dat hij kan schrijven. Nu plant ze hun vertrek. Voor ze weer terug naar de Verenigde Staten reizen, waar ze op de vlucht voor de nazi's zijn beland, willen ze nog Zwitserland en Zweden bezoeken. Maar voor zaterdag, zo krijgt Katia Mann te horen, zijn er geen slaapplekken meer vrij in de nachttrein. De Manns blijven dus nog een paar dagen in Noordwijk aan Zee en hopen op milde, zonnige uren.

In de namiddag drinken ze thee in Café Seinpost en wandelen over het strand terug naar hun hotel. Ze moeten steeds weer aan Duitsland denken, hun vroegere vaderland, dat hun het staatsburgerschap heeft ontnomen, waar ze als staatsvijanden worden beschouwd. De overheid heeft al hun bezittingen geconfisqueerd, de villa in München, twee automobielen en bankrekeningen. Gelukkig heeft Thomas Mann de helft van het Nobelprijsgeld in Zwitserland gedeponereerd. En zijn zoon Golo heeft nog 60.000 mark in Duitsland kunnen behoeden voor inbeslagname, een derde van wat zijn ouders in Zwitserland bezaten. Thomas Mann, die als kritische conservatief de nationaalsocialisten niet mocht, was een tegenstander van het regime geworden. Katia Mann is volgens de nazi-rassenideologie een 'halfjoodse'. De gebeurtenissen in Duitsland vervullen haar met diepe afschuw. Haar joodse ouders wonen nog in München. Zij vrezen door de Gestapo opgepakt te worden. Maar ook het internationale nieuws houdt Katia Mann uit haar slaap: Japan voert in China een brutaal bezettingsregime, in Europa worden staten door Duitsland en Italië bedreigd. Vooral Danzig is voorpaginanieuws, de stad waar Duitsland en Polen zo fel om bekvechten. Kortgeleden nog heeft Thomas Mann in een dagblad gelezen dat de inlijving van Danzig bij het Rijk vredig zou verlopen. De Nobelprijdrager is niet overtuigd: 'Er wordt weer meer rekening gehouden met een oorlog.'

Ook de gedachten van een 22-jarige student politieke wetenschappen aan de elite-universiteit van Harvard draaien op 1 augustus 1939 rond Danzig. Hij heeft onlangs de Vrije Stad bezocht, waar hij indrukken en materiaal voor zijn scriptie heeft verza-

meld. Daarmee wil hij het beleid van de westerse democratieën tegenover het nationaalsocialistische Duitsland onderzoeken. Danzig, schrijft hij bezorgd aan een vriend, kan de aanleiding worden van een volgende wereldoorlog. De naam van de jongeman is John Fitzgerald Kennedy. Zijn vader Joseph staat bekend als een vriend van de Amerikaanse president. Kennedy senior vertegenwoordigt zijn land als ambassadeur in Londen. Hij is erg vermogend, invloedrijk, heeft talloze contacten onder toppolitici en met zakenleiders. Het liefst wil hij de Verenigde Staten uit alle Europese crisissen houden.

Zijn op één na oudste zoon ziet dat anders. En voelt zich gesteerd door de vele gesprekken die hij dezer dagen voert.

John F. Kennedy reist in deze woelige zomer door Europa. Hij benut de contacten van zijn vader en de bekendheid van zijn familie. Af en toe verblijft hij enkele weken in de residenties van de vs-ambassadeurs. Daarbij komt Kennedy heel wat meer over de politieke situatie te weten dan veel van zijn landgenoten – en hij weet ook meer dan de meeste Duitsers.

De koppen van de gelijkgeschakelde kranten in Berlijn, Hamburg, München of Wenen klinken heel anders dan die van de vrije pers in Londen, Parijs en Washington. De Duitse journalisten schrijven over aanvallen op de Duitse minderheid in Polen, over agressie vanuit het buurland. Hun collega's in Groot-Brittannië, Frankrijk en de Verenigde Staten schrijven over Hitlers greep naar het volgende vrije land, over Duitse provocaties en intimidatiepogingen.

Kennedy geeft de voorkeur aan informatie uit de eerste hand. Zijn scriptie mag niet alleen gebaseerd zijn op secundaire literatuur. Nee, zijn werk moet overtuigend aantonen hoe de bewape-

ning overal volop aan de gang is en deze zomer zelfs in een hogere versnelling is geschakeld, terwijl tegelijkertijd de toon tussen de regeringen harder wordt.

De burgers van Europa hopen intussen op een zomer zonder verdere escalaties, waarin ze met familie en vrienden kunnen genieten van het mooie weer. In Danzig meten meteorologen op 1 augustus de warmste dag van het jaar. Dagjesmensen verdringen zich op de stranden aan de Oostzee. Het is een goede zomer voor de toeristische industrie. De badplaats Heubude telt op één enkele dag 5538 badgasten. Sommige stranden zijn zo vol dat je de indruk krijgt dat de hele stad op zoek is naar verpozing in deze gespannen situatie.

Sir Neville Henderson heeft geen tijd om te zonnebaden, laat staan om uitgebreid met vakantie te gaan. De Britse ambassadeur in Berlijn probeert de vrede te bewaren. En ondanks de oorlogszuchtige uitspraken van sommige politici blijft hij optimistisch. Henderson is een slanke man met snor, een messcherpe haarscheiding en de houding van een aristocraat. Aan zijn schrijftafel in de Britse missie schrijft hij rapporten voor de minister van Buitenlandse Zaken in Londen. Hij adviseert om verder te onderhandelen met Hitler. Terwijl veel journalisten met hun artikelen de oorlog dichterbij brengen, probeert Henderson de geïmagineerde angst aan het thuisfront te sussen. Volgens hem is de situatie ernstig, maar nog niet meteen gevaarlijk. 'Als we op de juiste manier met hem omgaan, geloof ik dat hij geleidelijk aan vredelievender zal worden,' heeft hij in februari nog over Hitler naar het ministerie van Buitenlandse Zaken in Londen geschreven. Maar wat betekent 'op de juiste manier omgaan' in deze zomerdagen?

De gesprekken overal in Europa die tot doel hebben de vrede te bewaren, slepen eindeloos aan. Maar nog altijd heeft niemand de oorlog verklaard. Dat is toch al iets! Waarom zou het zo niet kunnen blijven?

De Britse ambassade bevindt zich in de oude regeringswijk van de Duitse Rijkshoofdstad. Henderson woont in Palais Strousberg, een paleisachtig gebouw van twee verdiepingen met vier Korinthische zandstenen zuilen voor het indrukwekkende portaal. Het adres luidt Wilhelmstraße 70-71. De Rijksdag, de Rijkskanselarij en vele ministeries liggen op een steenworp afstand. Maar dat betekent niet per se dat de Britse ambassadeur toegang tot de macht heeft. Dat komt omdat Adolf Hitler de afgelopen jaren nieuwe regeervormen heeft ingevoerd in Duitsland. Hij reist het land af als een middeleeuwse prins, en is liever ver van de hoofdstad, op de Obersalzberg bij Berchtesgaden of in München, zijn zelfgekozen heimatstad. Wie iets van de Führer wil, moet zelf naar hem komen.

Henderson heeft geprobeerd Hitler tijdens deze crisis achterna te reizen. Een paar dagen geleden is hij naar Bayreuth getrokken. Hij hoopte Hitler daar op de Wagner-Festspiele te ontmoeten. Bij het luisteren naar overdonderende aria's de spanningen afbouwen, dat was zijn plan, en hij had daarbij de steun van Winifred Wagner, de intendante van het festival. Er werd toch beweerd dat Wagners muziek een heuse gedaanteverwisseling bij de Führer teweegbrengt en van hem een kalm, evenwichtig en tevreden man maakt? Precies de juiste stemming om hem van een aanval op Polen te doen afzien.

Maar Hitler is de diplomaat gewoon uit de weg gegaan. En evenwichtig leek hij ook niet echt. Het voorstel van Winifred

Wagner om Henderson te ontmoeten wees hij bars van de hand. De ambassadeur kreeg Hitler in het Festspielhaus alleen van een grote afstand te zien. Gelukkig was de reis naar Beieren niet helemaal een ontgoocheling. Henderson heeft genoten van de *Walküre*-voorstelling.

In deze tweede opera van de *Ring des Nibelungen* doet Wotan, de belangrijkste god in de Germaanse mythologie, zijn beklag over een mislukte intrige: ‘In eigener Fessel fing ich mich, ich Unfreiester aller!’ (‘In m’n eigen val trapte ik, ik de meest onvrije van allen!’) Zou Hitler met zijn riskante spel om Danzig hetzelfde lot beschoren zijn? Henderson heeft het ongetwijfeld gehoopt.

Ook Birger Dahlerus moet dezer dagen niet veel hebben van het oorlogsgestook en de verbale wapenwedloop. Zoals zo vaak de afgelopen weken grijpt de Zweedse industrieel naar de telefoon en belt hij oude vrienden in Londen op. Tot zakendoen – hij verkoopt motoren – komt hij tegenwoordig bijna niet meer. Vanuit Stockholm bereidt hij een missie voor, waarvan niets tot de buitenwereld mag doordringen. Hij heeft de opdracht de strengste geheimhouding te bewaren. Hij moet namelijk invloedrijke Britten met een nazikopstuk in contact brengen.

Eigenlijk is Dahlerus in geen enkel opzicht gekwalificeerd voor deze gevoelige taak. Wat voor hem pleit is dat hij invloedrijke mensen kent en geen persoonlijk belang in deze kwestie nastreeft. En dat hij met de twee landen vertrouwd is. Daarnaast heeft Dahlerus voldoende geld om als privédiplomaat actief te zijn. Hij reist door Europa, telefoneert, telegrafeert en ontmoet vrienden om de vrede een kans te geven. Hermann Göring heeft met het plan van Dahlerus ingestemd. Hij wil met een aantal Britten pra-

ten, die door zijn Zweedse vertrouweling zijn geselecteerd. Hij vraagt Dahlerus om de bijeenkomst zo spoedig mogelijk te regelen.

Göring voert een eigen buitenlands beleid – achter de rug van de minister van Buitenlandse Zaken Ribbentrop om. En dat niet voor het eerst, allebei dingen ze naar de gunst van de Führer en bestrijden ze elkaar. Tot nu toe liepen de onderhandelingen met Polen vooral via Göring. En hij steekt al een hele poos zijn voelsprietten naar Groot-Brittannië uit. Deze zomer heeft hij alvast een directeur-generaal van zijn Vierjarenplandienst, die de Duitse economie op een oorlog voorbereidt, naar hooggeplaatste gesprekspartners in Londen gestuurd. Ondanks de officiële doelstellingen van zijn dienst wil hij de vrede bewaren. Hij weet maar al te goed dat leger en diplomaten ook niet uit zijn op een groot conflict. Hij heeft al heel voorzichtig geprobeerd Hitler ertoe over te halen zijn oorlogskoers af te remmen. Voorzichtig, want ook Hermann Göring waagt het niet de kanselier en opperbevelhebber openlijk tegen te spreken.

Daarom zet hij in op de geheime diplomatie van vertrouwelingen zoals Dahlerus. De ondernemer heeft lang gezocht naar een geschikte plek voor de bijeenkomst tussen Duitsers en Britten. In Zweden vond hij een afgelegen kasteel dat toebehoort aan een vriend die zijn mond kan houden. Maar Dahlerus kan Göring niet de garantie bieden dat zijn ontmoeting met de Britten geheim blijft. Er zouden te veel betrokkenen zijn, bedienden, chauffeurs en talloze anderen. Toch wil de Zweedse zakenman niet zomaar opgeven. Een andere oplossing zou een bijeenkomst helemaal in het noorden van het Groot-Duitse Rijk kunnen zijn. Dahlerus' echtgenote bezit in de buurt van de Deense grens een afgelegen

hoeve vlak bij zee. Als hij de bijeenkomst daarheen verplaatst, is het aan de Duitse regering om voor de nodige discretie te zorgen. Göring stemt toe: in Nordfriesland staan de media, zoals overall in het Rijk, onder strikte controle, een gesprek met een paar gasten uit Londen zou geheimgehouden kunnen worden. De vraag is nu: doen de Britten mee?

Dahlerus weet hoe verontwaardigd de Engelsen zijn over Hitlers aanhoudende dreigementen. De meerderheid van de Britten wil de vele gevallen van woordbreuk, maar vooral de daden van agressie tegenover buurlanden, niet langer tolereren. Dat is de mening van *the man on the street*, maar ook van verschillende ministers. In het voorjaar hebben de Engelsen vanwege de Duitse agressie de verplichte militaire dienst ingevoerd. Om zijn vrienden ondanks de nerveuze stemming naar Duitsland te lokken, stelt Dahlerus voor een bezoek te brengen aan een Zweedse hoeve met Zweedse gastheren, op Duits grondgebied.

Ook onder de Duitse diplomaten zijn er veel die zich inzetten voor de vrede. Ernst von Weizsäcker, de op een na machtigste man in het ministerie van Buitenlandse Zaken, is een van hen. Hij meent dat een grote oorlog tegen de westerse mogendheden een catastrofe zou zijn. Volgens hem kan zo'n oorlog Duitsland alleen maar fatale schade toebrengen. Sinds maart 1938 is hij staatssecretaris op Buitenlandse Zaken, daarvoor heeft hij tal van topposities bekleed, waaronder onderafdelingshoofd, afdelingshoofd en gezant.

Aanvankelijk wilde hij de nieuwe functie helemaal niet bekleeden. Hij had naar zijn moeder geschreven dat hij eigenlijk niet langer een carrière ambieerde. Omdat hij minister van Buitenlandse Zaken Joachim von Ribbentrop als beïnvloedbaar beschouwde,

stemde hij uiteindelijk toe, hoewel hij zich, om staatssecretaris te kunnen worden, moest aansluiten bij de NSDAP en de SS. Vermoedelijk streefde het aanbod echter ook zijn ijdelheid – hij vond meteen dat hij geknipt was voor de baan.

‘Mag je daar eigenlijk wel aan meedoen?’ had hij in 1933 aan een vriend geschreven, toen Hitler tot kanselier was benoemd. Hitlers agressieve buitenlandpolitiek schrikt Weizsäcker niet principieel af. Hij verwerpt het Verdrag van Versailles van 1919 en hoopt dat Adolf Hitler een revisie ervan zal bewerkstelligen. Zo denken veel conservatieven in het Rijk erover, ook op Buitenlandse Zaken. Maar een oorlog wil Weizsäcker daarvoor niet riskeren.

Hij vreest dat een nieuw groot conflict, waarbij Duitsland mogelijk het onderspit delft, het voortbestaan van het Rijk in gevaar zou kunnen brengen. Om dat te voorkomen heeft Weizsäcker voorzichtig gelijkgezinden om zich heen geschaard die in het geheim een antioorlogskoers volgen. Hij en zijn medestrijders denken een spitsvondig plan uit. Hun minister mag er geen lucht van krijgen. Ze zetten in op een alternatief buitenlands beleid dat indruist tegen de officiële plannen van het regime.

De Weizsäcker-kring wil de Britten en Fransen ertoe overhalen Hitler in niet mis te verstane bewoordingen duidelijk te maken dat een aanval op Polen het begin zou betekenen van een wereldoorlog. Toen Duitsland vorig jaar Oostenrijk binnenviel en vervolgens het Sudetenland annexeerde, was er geen internationaal protest gekomen om indruk te maken op de nationaalsocialisten. Toen Hitler Bohemen en Moravië bezette, had hij de waarschuwingen uit Londen en Parijs naast zich neergelegd. Dit keer moet het anders, vindt de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, en daar wil hij concreet aan bijdragen.